

UENIGHETENS KJERNE: KRIMINALITETENS "VESEN"

AV FØRSTEAMANUENSIS LEIF PETTER OLAUSSEN

Det er prisverdig at førstestatsadvokat Morten Eriksen deltar i den diskusjonen som jeg har forsøkt å reise fordi påstanden "kriminalitet finnes ikke" i mange år har vært som et faglig credo i norsk kriminologi. Morten Eriksens påpeking av at Nils Christies posisjonering er uforenlig med en institusjonalisert menneskerett, er etter min oppfatning et svært viktig innspill i diskusjonen. Jeg håper at i alle fall Nils Christie tar opp den hansken Morten Eriksen har kastet. Fraværet av åpen faglig debatt i og om norsk kriminologi er påtakelig, og er neppe en styrke ved vårt fagmiljø. Altfor sjelden tar noen opp påstander framsatt av kolleger i faglige sammenhenger og spør om det som hevdes er sant eller holdbart, eller trekker fram konsekvenser av det som blir hevdet.

For egen del vil jeg knytte noen bemerkninger til ett punkt i Morten Eriksens artikkel. Han forstår uenigheten mellom Nils Christie og meg som en uenighet om "ordene – hva som er de rette ordene – på handlinger vi vanligvis omtaler som kriminalitet." Uenigheten om begrepsbruk skyldes egentlig uenighet om noe annet: Den *fenomenforståelsen* som ligger til grunn for at Nils Christie hevder at kriminaliteten ikke finnes. Selv om det er særdeles uklart hva hans påstand betyr, mener han rimeligvis ikke at *ordet* kriminalitet ikke finnes. Jeg tror det tilhører klassen *klebrige* ord, som han har opprettet etter ukjente faglige kriterier. Han benekter nok heller ikke at bestemte handlinger (som mange kaller kriminalitet) finnes. De er inkludert i klassen han kaller det *uønskede*. Jeg tror Nils Christie mener at det ikke finnes en "essens" som slike handlinger har felles. Jeg tror at han mener at det eneste som finnes, er konkrete og svært mangfoldige hendelser (som burde kalles handlinger) som (kan) tildeles ulike meninger.

Benektelsen av at visse handlinger har noe grunnleggende felles (=kriminalitet finnes ikke) hviler på en sterkt positivistisk, dissekerende tilnærming til handlinger med søking etter "essens", som om handlinger skulle være samme type fenomener som f. eks. planter og dyr. De sistnevntes "essens" kan ut fra dagens biologiske viten beskrives som en artsspesifikk DNA-struktur som hver dyre- og planteart er bærer av.

Min innvending overfor en slik tilnærming til handlinger er at sosiale fenomener er grunnleggende forskjellig fra for eksempel planter og dyr, og at sosiale fenomeners "essens" ikke kan finnes ved å innta en positivistisk dissekerende innstilling til enkeltfenomener. La meg bruke penger, en norsk 200-kroner seddel, som eksempel. Seddelen er et gyldig betalingsmiddel i Norge som man kan bruke for å kjøpe forskjellige ting. Hvis jeg inntar en "dissekerende" innstilling til sed-

delen, vil jeg raskt finne ut at dette er en rektangulær papirbit. Den har blå farge, en person er avbildet på den, det finnes tegninger og masse fine strekmønstre på den, den har et nummer, den er signert, har et vannmerke, osv. osv. Men denne tilnærmingen bringer meg ikke til det som er felles for alle norske pengesedler, deres egenskap som *gyldig betalingsmiddel*. Denne "essensen" kan ikke finnes ved noen analyse av enkeltседler, eller av mange sedler. Jeg kan også velge å innta en positivistisk, dissekerende innstilling til sosiale prosesser der en 200 kr seddel blir brukt. Jeg vil kunne observere at person A gir fra seg 200 kr seddelen i en butikk og får tilbake noen gjenstander som puttes i en plastpose og ofte noen andre gjenstander, rektangulære papirstykker og/eller runde metallstykker, som puttes i lommeboka. - Men heller ikke nå vil jeg få øye på 200 kr seddelens egenskap som gyldig betalingsmiddel, selv om jeg kanskje kan slutte at den er et byttemiddel mellom folk i mange situasjoner. 200-kr seddelens egenskap som gyldig betalingsmiddel er verken en egenskap ved den fysiske seddelen eller ved de sosiale relasjonene der seddelen blir brukt. Denne egenskap er en følge av at det i vårt samfunn er (politisk) *enighet om* hvem som har myndighet til å utforme og framstille gyldige betalingsmidler i Norge. Derfor er gyldige betalingsmidler sosiale fakta, en type institusjonaliserte fakta, som ingen enkeltperson kan tenke bort eller erklære som ikke-eksisterende etter eget forgodtbefinnende. Tilsvarende gjelder for kriminalitet. Dens grunnleggende "essens" viser hen til sosial enighet om at vi skal ha et maktapparat med bestemte rettigheter og plikter til å gripe inn med visse virkemidler overfor et avgrenset knippe av handlinger. Men denne sosiale enigheten får Nils Christie ikke øye på fra sin sterkt empiristiske posisjon der kriminalitet ikke finnes før noen har gitt en uønsket hendelse denne mening: "Forbrytelser finnes ikke. Vi kan gi det uønskede den mening å være forbrytelser." (Christie 1999 s. 282). Han og jeg er uenige om vesentlig mer enn hva som er passende og faglig fruktbar begrepsbruk, hvis jeg har forstått Nils Christie rett. Hvis jeg har misforstått, imøteser jeg en oppklaring av misforståelsen.

For atten år siden hevdet Nils Christie i en artikkel som betegnende nok hadde tittlen "Fagets fiender" (se s. 297-299), at kriminalitet ikke finnes. Jeg vet ikke om dette var første gang påstanden ble fremsatt, men hvis det er riktig at denne påstanden er så faglig fruktbar, hvilke nye faglige innsikter har den brakt oss i de atten årene som har gått?

Referanse:

Christie, N. (1999): "Hvordan er Danmark mulig?" *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, nr 4 (1999), s. 280-291.